

KULTURA
LITERATURA
IKUSKIZUNAK
UNIBERTSITATEA
SOZIOLINGUISTIKA

KULTURA

JOXERRA GARZIA

KULTURA ETA AGROALDEAK

Euskal Autonomia Elkarteko (Erkidegoko, Herkidegoko?) lehen agroaldea sortzeko ahaleginetan ari direla jakin nuenean ez nuen duda-izpirik izan: horrexek behar zuen, derrigorrez, nire lehen kultur kronikaren lehen aipamena.

Kulturaren esparrutik kanpo ari naizela uste izan lezake norbaitek. Ez da horrelakorik. *Kultura* hitzaren nekazari-sustraiak alde batera utzirik ere, aitortu beharra daukat inbiriarian irakiten jarri ninduela berriak, ikusirik kulturgintzan ez bezala ari direla ortofruitugintzan.

Bi alorren arteko lotura zenbaterainokoa den adierazteko, aski da jakitea Asteasu aukeratu dutela lehen agroaldea sortze-

ko. Gipuzkoako Foru Aldundiaren kontura joango dira azpiegitura lanak. 21.000 milioi pezeta, oker ez banago, lur-sailetara ura, eta berotegietara argindarra eramateko erabiliko direnak gehienbat. Bruselako poltsatik ere etorriko omen da dirua, behar denaren laurdena inguru.

Nekazaritza intentsiboan jardungo dute, hektarea bakoitzean lauzpabost langile arituko delarik. Hogeita hamarren bat lanpostu berri sortuko omen da denera. Nekazari-eskoletakoentzat irtenbide polita.

Bestela ere egin zitekeen. Milioi pila hori munduko fruitu eta barazkirik onenen erakustoki iraunkorra egiteko erabil zitekeen, adibidez. Hartara jendea Europa guztitik etorriko baitzen bisitan. Kalkula daiteke hori ere: urtean milioi bat bisitari inguru hurbilduko litzateke Asteasura amalurraren fruiturik ikusgarrienak ikusi eta dastatzeko: Helmut baino ederragoko aza alemaniarrek, Gonzalezek sartu nahi izaten dizkigunak baino porru bikainagoak, kiwiak, kakiak, ananak, bananak, mangoak eta kirtenak.

Esan gabe doa horrek guztiak onura imajina ezina ekarriko liekeela ~~produkzioan~~ gainerako alorrei. Ostalaritzari, aurrerik. Baina baita literaturari ere. Erakustazokaren gida-liburuarekin batera *Obabakoak*-en faksimila emango bailitzaieke bisitariei, nori bere hizkuntzan. Hemengo baserritarrek ere mesede lukete: noizean behin beren produktuak erakusteko aukera. Aukeratueneak, noski. Mundu mailakoekin homologatzeko modukoak soilik. Erdipurdikeria baztertu beharra dago, elitiko ortofruitugintza ekonomiaren motor nagusi bihur dadin.

Ortofruitugintzarentzat eskerrak, ez da horrela jokatu. Autonomia Elkarteko (Erkidego? Herkidego?) lehen agroaldea izango den honetan ez dituzte, zorionez, hamarkada honetako kulturagintza hipotekatu duten irizpideak erabiliko. Horregatik naukate inbiriatan irakiten.

Bestalde, eta amaitzeko, irizpideak —zuzen ala okerrak, zuzenak nire ustez— ondo finakoak dituzte agroaldearen diseinatzailleek, eta asteasuarren artean egin duten inkestan jendea-ri gaiak bost axola diola atera bada ere, aurrera segitzekotan

dira. Iñaki Txueka diputatuak agroaldeaz esanak gustora entzungo nizkioke kulturgintzaren arduradunen bati: «*Orain ideia zabaltzen ari gara. Garrantzitsua asmoa lasai lantzea eta agro-aldea ondo bideratzea da. Eskakizunak gero etorriko dira*». Ideiak baitira, eta ez besterik ezer, aurrerapenaren bultzagile. Aileza norbaitek ikas, kulturgintzan ideiak lantzen! □

DESZENTRALIZAZIOAK

Baina Asteasu bakarrik ez da, zorionez. Ez literaturan, ez kulturgintzan. Apurka-apurka ari dira beste kultur alde batzuk sortzen euskararen geografia txikertuan. Deszentralizazio bikoitzairen beharrean bizi baita euskarazko kulturgintza, deszentralizazio horietako bakoitza kontraesantsua delarik, gainera.

Lehenik eta behin, Gasteiztik du deszentralizatu beharra, Gasteizen beharra oraindik puska batean izango duela jakinik ere. Nerabazarora iritsitako gaztetxoekin gertatzen dena: gurasoengandik alde egin beharra, eta sekula baino gurasoen behar larriagoa halere. Hori, gaztetxoarena ezezik gurasoen arazoa ere bada. «Berekaxa bizi nahi badu, bizi dadila, baina ez diezadala niri deusik eska» esanez jokatu lukeen gurasoa bezain kaltegarri litzateke gurasokeria gehiegiz jokatu lukeena. Azken batean, gaitz beraren bi aldeak baizik ez dira bi jokabideok. Arrazoa —Aristotele zaharra aintzat har dezadan behingoz—, erdibidean dago. Lagundu egin behar zaio, baina berekaxa ibiltzen ikas dezan. Gaztetxoari, eta euskal kulturari.

Bigarren deszentralizazioa Donostiatik egin beharra dauka euskarazko kulturgintzak, eta horretan uste dut hobeto gabiltzala. Ez naiz kultur jardunaz ari, kultur gune nolabait iraunkor eta eraginkorreki buruz baizik. Denak aipatzeko asmorik gabe, sintoma pozgarri batzuk aipatu nahi nituzke.

Iparraldean daukagu lanik zailena, han guraso biak baitituzte ordekoak. Kultura eta politika nahastearen kontra daudenek hemen dute beren teoriaren kontrako frogagatik, ez baitut uste lar esatea izango denik iparraldeko kultur arazorik larriena euskal departamenturik eza dela. Euskal Kultur Era-

kundeak egiten du, besteak beste, gurasorik gabe geratu diren familia handietan bezala, senide nagusiaren papera. Euskal Konfederakuntza, Hazparrengo Eihartza... jardun eta gogorik ez da falta.

Ekimen pribatuak Bilbon harrigarriro sortu eta martxa bizian jarri duen Kafe Antzokia daukat, halere, aspaldiotako sintomarik baikorrentzat. Ez dut oraindik bertan izateko paradarik izan, baina izan duten guztiak bat datoz laudorioan. Zuzendaritza Irigarairen esku uzteak, berriz, teknikeriatan galtzeko arriskua uxatzen duela esango nuke. Zabalkundearen eta eskuhartzearen arteko oreka polita adierazten dute lehen egitasmoek, eta ez dago hemen topikotan zer ibilirik, ohiko hasiera ahul, dardarti eta eskale-kutsukorik gabe, zirt-zart azaldu baita Kafe Antzokia kulturaren plazara, hasieratik bertatik indartsu eta ausart. Hala segi dezala urte askoan.

Nafarroako egoera korapilatsua beste batean zabalago komentatzeko utzirik, Gasteizkoa daukat, omenka bada ere, aipatu beharra. Gasteiz-Gasteizkoa, alegia, ez Lakuako Gasteizkoa. Inguru haietan infiltraturik dauzkagun idazle lagunek sekulako marabilak kontatzen dizkidate, eta ez sinesteko arrazoirik ez daukat nik. Baina hori ere soka luzea da, eta neuk ikusitakoan kontatzeko utziko dut oraingoz, aipatu eta kitoan. □

AITZOL ETA LIZARDI

Ez naiz urteurren-zalea, baina aurtengo bi ondo baino hobeto datoz, kultur elkarte askotatik abiarazi nahi litzatekeen kultur gintzari buruzko debateren aitzakiatzat, eta askok nahi genukeen kulturgintzaren ikurtzat.

Elkarren segidan datoz bi-biak. Martxoan bata eta apirilean bestea. Urte berean jaiok biak, 1.896enean. Ehun urte, beraz. Jose Mari Agirre *Lizardi* Zarautzen jaio eta Tolosan hil zen, 1.933an, Jose Ariztimuño *Aitzol*-en jaioterrian, hain justu. Abade tolosarra 1.936an afusilatu zuten Hernanin.

Ospetsuen, Lizardi poesian eta Aitzol bertsolaritzaren suspertzaille moduan izango dira seguruenik. Baina kezka zabaleko zi-

ren biak ala biak. Idatzirik utzi zigutenari begiraturik, kosmopolitago ageri zaigu Aitzol, nazio-arazoa non, hango kontuez arduraturik. Lizardik bestela du kosmopolitismo hori: gurera egokiturik. Idatzi ere, Aitzolek gehiago idatzi zuen, gaztelaniaz gehiago eta hobeto, euskaraz baino. Lizardik euskara trinkoan, sintetikoan utzi dizkigu bereak.

Biak izan ziren kultur eragile. Eta biek utzi ziguten kulturgingintzari buruzko beren ikuspuntua. Aitzolek, *Euzkadi* eta *El Dia* egunkarietako artikulua miragarrietan batez ere. Harrigarria da artikulua horiek gehienek duten gaurkotasun freskoa. Literatura zabaltzeko itzulpen-politika ausartagoa eskatzen ari garen honetan, adibidez, ezin argiagoak dira Aitzolen hitzak: «*Sin embargo, una literatura esmerada y copiosa es uno de los medios más eficaces para revivir la conciencia adormecida de una nación postergada. Pero esos valores literarios es menester darlos a conocer; es necesario ofrecer los frutos de nuestros artistas para que sean juzgados y apreciados. Ya a nadie convence el añejo refrán de 'el buen paño en el arca se vende'. Una propaganda certera, aún en el terreno literario y artístico, es de todo punto necesario para poner de relieve valores indiscutibles*». Horra gaur egun izenpetzeko moduko testua, 1.934an idatzia.

Eskuartean daukat Lizardiren *Itz-Lauz* liburua, 1.934an, Donostian, Euskaltzaleak elkarteak argitara emana. Hogeita zortzi artikulua-edo ditu gehienak ondo interesgarriak, denak euskara malgu eta zehatzean idatziak. Kulturgingintzari dagokionean bat aipatu nahi nuke, izenburu aski adierazgarria duena: «¿Bi milioiez zer egingo, Euskeraren alde?».

Agraldeen aitzakian, ideiak lasai zabaltzearen aldeko propaganda eginez hasi naiz, eta antzeratsu amaitu nahi nuke, Lizardiren itzala neurera ekarriz. Izan ere, Lizardik bere buruari egiten dion galdera hori bera egiten baitie zenbait kultur arduradunek saldoan datozkion kultur eskaleei. Jar zaitez nire tokian. Bi milioi baizik ez daukat, eta mordoza zarete eske zatorrenak. Eskale batek baino gehiagok pentsatu izan du bere baitarako: «eta zergatik daukazu bi milioi bakarrik?» Ausartenei (gauzarik gogorrenak pentsatzera ausartzen direnei) «eta hain gutxi izango zenuela jakinik zergatik onartu zenuen kargua?»

datorkie burura. Baina etorri bezala itotzen zaie galdera erraieta-ko beldur-putzuan.

Lizardik askitzat akaso ez baina askotzat zituen bi milioiok: «*Bi miloi... Utzi zadazute goxokia pitin bat miazten... Bi milioiek, eundiko bostaz, eun mila laurleko lekartziteke urtero... Eztet naikoa. Bi milioiok ikutu gabe, ta bi milioion adara urtero eralgiaz, onari-dirutza azi-beara nago. Iru miloitxoren balioraño baderik. Nola? 'Er i-lan' irasiz.*

Ondoren, egingo lituzkeen gastuen azalpena egiten du xehe-xehe. Lehentasunak non diren garbi dauka: «Bai» bataiatuko zukeen egunkaria kaleratzea. (Euskarazko Egunkariak badu liburu berean beste artikulu bat guztiz jakingarria).

Egunkaria, herri lana... 1.930ean idazten zituen zerok Lizardik. Eta bere artikula errematatzeko, ironia fin-finez, neure honi amaiera emateko erabiliko dudan esaldia: «*Dena dala, inor bi miloi oiek emateko gertu ba-dago, sinis beza: norik zintzoki ta obari onez erabilia Euskaler ia'n arkituko luke*».□

LITERATURA

IÑIGO ARANBARRI

LARRITASUN ESPORTAGARRIAK

Irakurleak ale hau esku artean hartzen duenerako mesanotxetik liburutegiko apalera itzuliak izango ditu Durangok eta azoka osteko olatu luzeak ezinbestean bezala —Hiru Durango eta artzaintxo pilo bat— ekarri dituen irakurketak. Utzi ditu bes-teen ondoan gustu-gustukoak, urteetarako kieto, hautsa bil de-zaten. Pasatu dizkie lagunei ezinean abandonatu dituenak, beste begi trebeago batzuen ibiltoki izan daitezten. Sekula itzuli-ko ez dizkietenak daude tartean. Kondar gozoa utzi dioten arren bigarrenez irakurriko ez dituenak. Etxean geratu dire-